

A KAUKÁZUSI MAGYARSÁG

MINDEN NÉP EREDETE az ismeretlen, távoli évszázadok titokzatos homályába vész. Minden nép őstörténete telve van ismeretlen, felkutatathatatlan elemekkel. Izgalmasan érdekes kutatási terület, lenyűgözően érdekes olvasmány éppen ezért minden őstörténet. De túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a magyar nép eredete, őstörténete szinte valamennyi közt a legizgalmasabb, a legérdekesebb.

Egy Európa legtávolibb Keletéről kiszakadt nép, a magyar, mint indult vándorútra, mint jutott az uráli őshazából a kaukázusiba, onnan mint érkezett meg Dél-Oroszországon, Levedián, Etelközön keresztül Európa, a Nyugat szívébe? Mint tudott gyökeret verni, államot alapítani, mely ezer év viharait kiállta, a Kárpátok-övezte mai hazában, azon a földön, ahol előtte semmiféle más keleti vagy nyugati nép nem tudott magának nyugodt, végleges otthont biztosítani? Mi minden történt vele, amíg Szent István

bölcs vezetésével bele nem kapcsolódott a nyugati műveltségbe? A kereszténység felvételéig kik voltak a barátai, kik az ellenségei? Mint küzdötte le az akkori idők Mohi-pusztáját és Mohácsát? Győzelmes felemelkedéseiben mint söpörte el akkori kérlelhetetlen ellenségeit? Milyen volt annak az első miUenniumnak politikai és katonai szervezete? Milyen a műveltsége, milyen a mindennapi élete? Egyszóval, mi mindent rejt magában az első, küzdelmes pogány magyar ezer esztendő?

Ha a tömérdek felmerülő kérdés mindegyikére még nem tudunk is ezidőszerint kielégítő feleletet adni, ez a világ többé korántsem a költők és álmodozók birodalma. Kutatása komoly tudomány, rengeteg munkát, erudíciót kívánó tudomány lett. Művelése egész embert követel meg még akkor is, ha csak egyetlen részletével kíván is valaki foglalkozni. Egész területének átfogására pedig olyan széleskörű ismeretanyagra van szükség, hogy azon csak oly ritka, kiváltságos képességű tudós lehet úrrá, amilyen egy nemzet életében egy évszázad alatt legfeljebb egy-kettő születik; ilyen típusú fő volt a mi Gombocz Zoltánunk, a dán V. Thomsen, a német F. W. K. Müller, ilyen a francia P. Pelliot.

De addig is, míg megérkezik a magyar őstörténeti kutatásoknak ez a várva-várt vezetője, rendületlenül folyik a munka. A finnugor nyelvész, a turkológus, a régész, az antropológus és a többi szakember elvégezi a maga területén azt, amire az őstörténeti kutatásoknak szüksége van. Az így szét-parcellázott őstörténeti anyag is óriási, és fájdalom, még a rész-területek közt is akad nem egy, amelynek a mai napig nincs hivatott munkása. És ez nem meglepő, mert hiszen a honfoglaláskori Magyarországnak, Etelköznek, Levediának, Kaukázusnak, az uráli és a délnyugatszibériai őshazának mind megvannak a sajátos problémái, melyek annál több munkát és figyelmet követelnek, minél inkább távolodunk térben Kelet felé és minél messzebbre megyünk visszafelé az időben.

A kutatások ugyanis nem szorítkozhatnak sehohsem arra, hogy pl. adott időben hogyan tapintható ki a délnyugatszibériai vagy kaukázusi őshazában a magyarság, hanem átfogó, de egyben apró részletekig tisztázott képet kell nyernünk az egész Kaukázusról, tehát nemcsak az akkori és ottani magyarságról, hanem szomszédairól és a szomszédok szomszédairól is. Ezt pedig természetszerűen csak kiképzett, európai nivón álló kaukázusi szakembertől várhatjuk, aki tisztában van területe minden nyelvi, — és nyelvészeti — történeti, régészeti, néprajzi, antropológiai problémájával. Ugyanezt kell mondanunk Délnyugat-Szibériáról is, annak a fokozott hangsúlyozásával, hogy a vékonyka finnugor szál követése a Kr. születése körüli időktől a Kr. u. 5. századig — eddig tart ugyanis nagyjából a bennünket közelebről érintő idő — korántsem elegendő, hanem, megkísérelve a lehetetlent, minél jobban fel kell deríteni Délnyugat-Szibéria ligetes steppéinek és a vele érintkező erdőrégióinak a rejtélyét: miféle paleoszibériai és egyéb népek laktak itt, miféle kapcsolataik voltak nyugat felé a mai Baskírföld, Kelet felé a Száján hegység felé? A nyelvészetten kívül e téren különösen a régészettől és az antropológiától várhatunk hathatós segítséget.

A Száján hegység említésének pedig arra kell emlékeztetnie bennünket, hogy a magyar őstörténet egész ideje alatt figyelemmel kell lennünk Belső-Azsiának, a különféle műveltségek gyűjtőmedencéjének, népmozgalmak elindítójának a történetére. Belső-Azsiáról pár évtizeddel ezelőtt legfeljebb homályos képzeteink voltak. Ma viszont a nagy ásatások, a nem is sejtett jelentőségű felfedezések eredményeinek jóvoltából olyan anyag birtokába jutottunk, amely a magyar őstörténet fordulóinak magyarázatához nem várt segítséget jelent. Mindez persze a magyar őstörténet kutatójával szemben új igényeket is támaszt. Meg kell ismerkednie a kínai forrásokkal, a

tibeti, mongol, régi török, a sok-sok iráni nép és nyelv ezernyi kérdésével. És hogy csak a keleti nyelvek terén maradjunk, az Urálon inneni őshazák történetéhez az arab, perzsa, szír, örmény, grúz nyelvek ismerete szükséges (csak úgy melleleg említjük a latin, bizánci görög és orosz nyelvet), de ezenfelül még el kell tudnia igazodni a finnugor, török, iráni, kaukázusi, szláv nyelvészet útvesztőiben is. Ennyi mindenre van szükség a magyar őstörténet kutatásához, ha csak a kutatandó nyelveket vesszük figyelembe és nem részletezzük a régészet, embertan, néprajz stb. követelményeit.

Minden gondolkodó ember előtt világos, hogy aki ilyen széditően nagy követelmények ellenére is műkedvelésből, megfelelő szellemi poggyász nélkül avatkozik bele a magyar őstörténeti kutatásokba, az úgy jár el, mint aki krajcáros vásári bicskával, orvosi ismeretek nélkül, hályogot akar operálni.

Sajnos, a magyar őstörténetnek ennek ellenére is megvannak a maga műkedvelői, hangos, türelmetlen dilettánsai. Egész sereg, különben tiszteletreméltó úriember akad, aki terhesnek érezvén a nyugdíjas évek kényszerű semmittevését, vagy éppen nem találva meg a szellemi kielégülést megélhetést jelentő tisztes foglalkozásában, hivatalában, fejébe veszi, hogy megfejti a magyarok eredetét, megmagyarázza a magyar őstörténet rejtélyes pontjait. Elegendő ehhez egy véletlenül kezébe akadt magyar őstörténeti, sőt gyakran csak egy előtte azelőtt ismeretlen keleti vonatkozású cikk vagy könyv, az igényesebbre szabad idejében valamelyik könyvtárban összekotor még néhány 80—100 éves, véletlenül meglevő, ott porosodó salabaktort—ha történetesen német vagy francia nyelvű, mindjárt megvan a tudományos hitel és tekintély is 1 — és megindul a képtelenebbnél képtelenebb elméletek kiagyálása.

Csodálatos módon a dilettánsok céhében senki sem akad meg azon, hogy alig találni közöttük kettőt, aki ne a homlokegyenest ellenkezőjét állítaná. Nem, nekik egymással soha semmiféle bajuk, vitájuk nincs. De a „hivatalos“ tudomány! Az vörös posztó valamennyi szemében, melynek még pusztá említésére is elhagyja türelmük. Sainos, egyre nagyobb számmal akadnak köztük olyanok, akik a gyalázkodástól sem rettennek vissza és becsületos tudósok jó magyar érzését, hazafiságát is kétségbe vonják, mert azok véletlenül a „hivatalos“ tudomány nékik nem tetsző nézetét vallották. (Ebben a vonatkozásban igen tanulságos elolvasni a finnugor nyelvészet tanárának, Zsirai Miklósnak „Nem mind bíró, kinek pálca van kezében 1“ című cikkét, melyet a Magyar Nyelv 1940. évfolyamában írt.)

Normális időkben, nyugodtabb körülmények között semmi zavart nem okozna a dilettánsok hangos okvetetlenkedése, annak ellenére, hogy ők kivétel nélkül a nagyközönséghez szólnak. Legfeljebb a rokonlelkek kapnak vérszemet és sietnek a saját maguk még bölcsebb véleményét közzétenni. A gondolkodók, — szerencsére ezek vannak többen — ha elolvassák is, nyugalommal, kritikával napirendre térnek felette: megvárják, mit szólnak hozzá a szakemberek. De napjainkban mégsem mehetünk el mellettük szó nélkül. Számuk ugyanis nyugtalanítóan megnőtt, hangjuk ízléstelenül megerősödött, sőt közülük egyesek nem átalják megkísérelni, hogy napi politikai gusztusukat visszavetítsék a megszentelt magyar előidőkbe. És ez az, amiért szavunkat fel kell emelnünk a dilettánsok rohama ellen. A magyar őstörténet kutatása nemcsak tiszteletreméltó tudományos feladat, hanem nemzeti műveltségünk egyik alapvető kérdése is, szellemi magatartásunk egyik pillére, nemzeti múltunk egyik tiszteletet parancsoló korszaka, mely nem válhatik senkinek Csáki-szalmájává. A magyar őstörténethez csak megoldott satukkal, alázattal, és a becsülettel vállalt kemény munka után szabad járulni; a hazafias érzés, vagy éppen revületbe eső rajongás még nem elegendő jogcím ahhoz, hogy a magyar őstörténet bonyolult és finom szerkezetébe avatatlan kézzel bárki is belenyúláljon.

Ezek előrebocsátása után szólnom kell egy könyvről, bármennyire nehezemre esik is, — mert íróját emberileg becsülöm — amelyről újságok vezércikkezték, összejöveteleken tósztoztak, amelynek eredményei tehát a fórumon, a legnagyobb nyilvánosság előtt tárgyalattak meg. A sok elismerés, úgy érzem, igen illő módon elsősorban a tárgynak szolt, hiszen a legmagasz-

talóbb vélemény is azzal zárult, hogy a meglepően érdekes könyvben rengeteg az egyéni nézetből fakadó hipotézis és — meg kell várni a részletekre vonatkozólag a szakemberek véleményét. Ezt akarom megtenni ma, attól a kötelezettségtől indítatva, melyet a tárgy iránt érzek és abban a reményben» hogy a tanulékony és szorgalmas szerző okulni fog belőle.

A könyv címe „A magyarság kaukázusi őshazája, Gyereyán országa“, szerzője Dr. Bendefy László, a m. kir. Háromszögeli Hivatal mérnöke.

Bendefy László neve a tudományos közéletben nem ismeretlen. Tizenegy évvel ezelőtt próbálkozott nevet szerezni magának, akkor még a kőzet- és ásványtan területén. Közre is bocsátott egy könyvet „Iskolai talaj-, kőzet- és ásványgyűjtemények“ címen. A kísérlet balul ütött ki. Mauritz Béla, a budapesti egyetemen a mineralógia és petrológia nyilvános rendes tanára, a Magyar Tudományos Akadémia III. osztályának titkára, a Földtani Közöny 1931. évi kötetében így írt róla mindjárt ismertetésének az első mondatában: „az ásvány-kőzettan terén ekkora járatlanságot eláruló és ilyen felületességgel megírt munka a sajtót még nem hagyta el“. Befejezésül pedig ezt mondja: „A szerző felelősségét roppant súlyossá teszi az a körülmény, hogy a könyvecske a Dunántúli Tanítók Lapja könyvtárában jelent meg és így elsősorban az ásványtannak és kőzettannak a tanítók sorában való népszerűsítésére szolgál. A tudomány és a hazai kultúra érdekében a legcélszerűbbnek tartanám, ha a könyvecske összes példányai megsemmisítettének.“ A lesújtó kritika után a szerző hátrat fordított az ásvány- és kőzettan tudományának.

Nemsokára új területet sikerült találnia kifoghatatlan érdeklődése számára: expedíciót szervezett, hogy Afrikában, a Csád-tótól délre, Abesszíniában végezzen kutatásokat. Ez a vállalkozása már a nagy nyilvánosságot is foglalkoztatta. Különböző bonyodalmak támadtak, melynek eredményei a sajtót is foglalkoztatták. Az expedíció soha el nem indult, és a szerző eltemette Afrika iránti érdeklődését is.

Végre azonban mégis csak sikerült megtalálni igazi területét. Választása ugyanis a magyar őstörténetre esett. Rövidesen megírta első nagyobb munkáját, egy tekintélyes terjedelmű könyvet, „Az ismeretlen Juliánusz“-t. Hazai szakköreink elnézéssel fogadták a kezdő ember tévedéseit, buzgalomból eredő túlzásait, jóindulatú mosollyal tértek napirendre naiv botlásain. Kritikát azonban a könyv nem kapott. Úgy látszik, senki sem akarta a lelkére venni, hogy egy végeredményben lelkes és derék ügynek esetleg ártson. A szerző ugyanis — mint azt az előfizetési felhíváson és a könyvben is közhírré tette — a bevétel minden fillérjét a felállítandó Juliánusz-szoborra szánta. A sikeren, illetőleg az elmaradt kritikán felbuzdulva, a szerző művét kivonatolva német nyelven is kiadta. A dolog most már nem maradhatott titokban. Valóban, a Helsinkiben megjelenő Finnisch-Ugrische Forschungen 26. kötetében (Anzeiger 60—73.) J. Bromberg nem éppen hízelgő tartalmú recenziót szentelt ennek a németnyelvű munkának, amelyről pedig jóindulatú hazai szerkesztői kezek lefejtették a magyar kiadás legbátrabb dilettáns sallangjait.

Bromberg „okvetetlenkedése“ azonban már nem tudta kedvét szegni a szerzőnek. (Lehet, hogy tudomást sem szerzett róla.) Egymásután írta meg őstörténeti vonatkozású cikkeit, tanulmányait, könyveit. Ezek közül talán elegendő lesz megemlíteni az 1941-ben megjelent „Szallam tolmács küldetése Nagy Sándor fiiiához“ címmel, „Góg és Magóg fala“ alcímmel ellátott könyvét, mely ezenfelül „A magyar őstörténet kútfői“ hivalkodó felirattal azt is jelzi, hogy egy tervezett sorozatnak ez még csak az I. kötete. A szakember megértésének, jóindulatú elnézésének azonban ezen a ponton már vége szakad, hacsak egy pillantást vet is a műbe. A szerző ugyanis könnyelműen megfeledezett az öregek bölcs mondásáról: aki nem tud arabusul, ne

beszéljen arabusul! Talán még az arab ábécét sem ismeri, nemhogy a bonyolult arab nyelv nehézségeiben volna otthon, vagy éppen sejtelve volna arról, hogy az arab geográfusok és történetírók hogyan függenek össze egymással, hogyan származnak egymásból és végül is hogyan kell magyarázni egy arab szövegű útleírást. De a szerzőt ez mind nem zavarja műveleteiben, a tudomány legegyszerűbb követelményeinek fittyet hányva, egy arab kútfő szövegét egy német és egy magyar fordítás alapján kiadja, kommentálja és szuverén ítéletet mond benne másokról. Sőt, szemrebbetés nélkül le mer ífni előszavában ilyeneket: „Annak, hogy az arab, perzsa, mongol, kínai, szír, örmény, orosz, bizánci stb. eredetű szövegeket eredetiben közöljük, nincsen sok értelme.“ Pedig csak ennek van értelme! Annak nincs értelme, hogy a szövegektől elszakadva, vagy soha is a közelükbe nem jutva, valaki a levegőben bölcsekedjék! Ez az alaphibája ennek a könyvnek: a többi rengeteg apró tévedés, naivság, tájékozatlanság mind ennek az eredendő bűnnek a következménye, amit megróni nem érdemes, s amin segíteni nem lehet.

Sajnos, nagyjában ugyanebből a szellemi arzenálból táplálkozik a szerzőnek már említett műve is, „A magyarság kaukázusi őshazája“ és annak egy esztendővel korábban megjelent „népszerű“ rövid foglalata, a „Kummagyarria“ („A kaukázusi magyarság története“) is.

A szerző megírja, hogy könyve úgy keletkezett, hogy „Az ismeretlen Juliánusz“ című munkán dolgozva, a közelmúlt őstörténeti kutatásaiban is emlegetett, 1329-ből származó, XXII. János pápa-féle bullán megakadt a szeme. Ez a nevezetes bulla az ázsiai magyarokról (Ungari Asiatici), és királyukról beszél, akinek a neve a korábbi kiadásokban hol Jeretanny, hol Jerestomir alakban szerepelt. Ezen a nyomon elindulva azt bizonyítgatja, hogy a pápai bulla a kumai magyarságra, vagy amint ő mondja, a „kummagyar-ságra“ vonatkozik. De úgy érezvén, hogy félúton nem állhat meg, még egy egész sereg bizonyítandó tételt vállalt magára: a kummagyaroknak nevezett nép, mely a Kaukázusban a Kuma mentén lakott, valóban magyar volt; a kummagyarok nyelve magyar volt; Ibn Batuta a türök elnevezésén a kumai magyarokat érti; Juliánusz nem említi őket, pedig járt azon a vidéken; Rubruck beszélt a kumai magyarokkal. Sőt felelni kíván arra is, hogy „hogyan szakadt szét a magyarság és hogyan őrizhették meg az elszakadt törzsek ugyanazt a politikai életformát, mint amelyet honfoglalóinktól ismerünk“.

Érdemes megfigyelni mindenekelőtt azt a kapkodással vegyes erőlködést, mellyel a szerző az 1329-es bulla magyar fejedelmi nevét magyarázza, illetőleg olvassa és használja. A „Kummagyarriában“ még a Jeretány dominál, csak az előszóban büvészkedik, nyelvész-jegyekkel utalva arra, hogy ebből lett a Gyertyán, ebből meg a Gyertyán szóalak. Azzal azonban adós marad, hogy hol is élt ez a Gyertyán vagy Gyertyán alak. A „Kummagyarria“ végén még az akkor megjelenendő nagy művet is nemes egyszerűséggel „Jeretány országa“ címen hirdeti. Mire a beígért munka megjelent, addigra pedig megállapította, hogy nem is Jeretány a helyes név, hanem minden kétséget kizáróan Jeretann. De maga a név soha nem került a könyv élére, szerényen meghúzódott az alcímben, Gyertyán végleges és megmásíthatatlan változatban. Csak valami galibát ne okozzon az eddig kellően figyelembe nem vett, „ki nem értékelt“ Jeretomir-változat!

A név jelentését különben meg is fejti. Szerinte ez nem lehet más, mint a magyar gyertyán fa-név, melyet fáklyának is használtak, az pedig tudvalevőleg fényességet áraszt; a Jeretány stb. név jelentése tehát nem más, mint „fényes, dicsőséges“.

XXII. János pápa oklevelét, mint láttuk, nem a szerző fedezte fel, egyedül a Jeretány, Gyertyán, Gyertyán olvasásmódok és állítólagos megfajlásuk származik tőle. Nem lehet büszke rájuk.

Elgondolásának másik sarkalatos pontja az, hogy a pápai bullában említett fejedelem nem a baskírföldi Magna Hungáriában élő magyarok királya, hanem a kaukázusi, kumamenti magyaroké. Sajnos, ezt a valóban meglepő állítást sem tőle halljuk először: megírta azt már 1872-ben O. Wolff „Geschichte der Mongolen oder Tataren“ című, nálunk is jól ismert művében.

Nem új az sem, amit a kaukázusi Madzsar városról, illetőleg romjairól mond, hiszen úgy szedte össze hangyszorgalommal, nagyobbára régi, sokszor elavult német és francia munkákból.

De új az a bizonyítási mód, ahogyan a kezében minduntalan renitenskedő történeti anyagból át akarja hidalni a XXII. János pápa bullája és a mai Madzsar-romok közt tátongó űrt, s új az, ahogyan az így nyert eredmények segítségével visszafelé is következtetéseket próbál levonni. Ez volna a könyv legérdekesebb, tegyük mindjárt hozzá: legjelentősebb része.

Sajnálattal kell azonban megállapítanunk, hogy az egész részen vörös fonálként húzódik végig egy tudományos szempontból megbocsáthatatlan módszertani hiba. Kiindulópontja egy ötlet, mely lehet jó vagy rossz, az most mellékes, tudományos kutatás alapjául elfogadható. Feladata már most az volna, hogy a rendelkezésre álló anyag alapján megvizsgálja, hogy az ötleten alapuló tételt a történeti források igazolják-e, s ha igen, milyen mértékben, vagy pedig annak ellentmondanak, s így el kell vetni. A szerző azonban nem ezt tette. Kutatásai kiindulópontjául szolgáló tételét végső eredményé emelte, mellyel szemben a forrásoknak csak annyi szerep jut, hogy bizonyosságot tartoznak tenni a szerzőtől kívánt értelemben. Ha kiáltó ellentmondások miatt ez még a legszerényebb mértékben sem sikerüi, akkor nem habozik forrását dezavualni, arra hivatkozva, hogy hiszen tétele „történeti igazság“ és a tárgyalt forrásnak a kívánt értelemben kellett volna írnia. Sőt, attól sem riad vissza, hogy az érvek hiányát — rábeszéléssel pótolja. Ez a művelet persze nem megy minden csűrös-csavarás nélkül, ami a szaköröket már teljesen hidegen hagyja, de a gondolkodó nem szakemberekben a gyanút kelt. Ezért írták eddigi nem-szakemberekből kikerült ismertetői, hogy a dolgokat nem ártana még jobban bizonyítani.

De vegyünk egy példát. Külön fejezetet szentel a szerző a „kummagyarság nyelvének“ (60—62. lap). Az adatok vallomásától függetlenül — melyekről kénytelen maga is elismerni, hogy „gyenge adatok“ — megvan a maga világosan megfogalmazott véleménye. Jelentőségének megfelelően mindjárt dőlt betűkkel is szedette: „a kumai magyarság nagy, népi tömegei még a XIV. században is magyarul beszéltek“. Mik a bizonyítékai?

A XIII. századi híres utazó, Rubruck, a tatároknál tett utazásáról szóló nevezetes útleírásában valóban arról beszél, hogy útja során magyar klerikusokkal találkozott, egyikük mintegy papja volt más magyaroknak. (Mellesleg, a szerző „teljes és új“ fordításában az ab aliis H Ungar is-ból „többi magyarok“ lettek.) A szerzőnek ez elég ahhoz, hogy idjelenesse, hogy ezek csakis a „kummagyarok“ papjai lehettek, s ha a papok magyarok voltak, magyarul is beszéltek, s nyűván elsősorban azért mentek a „kummagyarokhoz“, mert azok is — magyarul beszéltek. Ebből tehát mindenki előtt vüágos (aki szívesen enged a rábeszélésnek), hogy „a XIII. század derekán a kumai magyarság még ugyanazt (!) a magyar nyelvet beszélte, mint a mi őseink abban az időben“. Minthogy ez is kétségtelen érvényű és nagyjelentőségű új megállapítás, ez is dőlt betűkkel olvasható a könyvben.

Ilyen értékű bizonyítékot találni akár százat is, de bárminek az igazolására. A szerző a kumamenti magyarok magyar nyelvűsége mellett így érvel tovább.

A XIII—XIV. században a fővárosuk neve Madzsamak, Magyarnak, illetve Kummadzsamak hangzik. „Ez a név szintén a magyar nyelvre utal“,

állapítja meg örvendezve a szerző. Gyenge érv, hiszen akkor magyar nyelven kellene beszélniök azoknak a belsőázsiai török törzseknek is, amelyek mind a mai napig a „madzsar“ nevet viselik.

A következő bizonyíték a kumai magyar nyelv mellett a híres Gyeretyán név. A bizonyítandó eredetű és jelentésű névből perdöntő bizonyíték lett! Úgy látszik, nemcsak evés, de bizonyítás közben is megjön az étvágy, toot a szerző így folytatja: „mivel a kumai magyarságnál is megvolt, nem lehet vitás, hogy ez a szó már a levediai magyarság szókinszében is szerepelt“.

Utolsó „bizonyítékait“ egy XIV. századi arab utazónak, Ibn Batutának a könyvéből veszi. Ibn Batuta a szerzőnek egyik legkedvencebb forrása. Hogyne, hiszen az ő műve alapján rajzolja meg a XIV. századi „kummagyarságnak“ városi és pusztai életét olyan részletességgel, hogy lelkesedni tudó embernek szinte elakad tőle a lélekzete. Hogy ezt valaki megtehesse, annak a leggondosabb, legszigorúbb kritikai vizsgálódással előbb azt kellene tisztáznia, hogy Ibn Batuta minden kétséget kizáró módon a kumai magyarokról beszél-e és terjedelmes anyagát csak azután volna szabad felhasználnia. Ezzel szemben a szerző először azt konstatálja kelletlenül, hogy Ibn Batuta e népet soha, sehol nem nevezi magyarnak, hanem — türknek. Ahelyett, hogy végigvizsgálná, vajjon a közölt nyelvi és történeti anyag alapján a türk elnevezés alatt esetleg nem türkök lappanganak-e mégis, ahelyett polemizál és rábeszél: törkökről szó sem lehet, hiszen itt „kummagyarokról“ kellene beszélnie Ibn Batutának. Az csak természetes eddigi tapasztalataink után, hogy a szerző ennél a pontnál sem áll meg, hanem még egy lépéssel továbbmenve, kimondja újabb dőltbetűs igazságát: „Ibn Batuta 1333-ban, 230 évvel az eddig elismert utolsó irodalmi adat után újból és talán utoljára szólt a magyarokról, mint törkökről.“

Ezeknek a törköknek nevezett „kummagyaroknak“ a nyelvéről Ibn Batuta alapján a szerző összegyűjtött néhány szót, melyeknek szintén azt kellene igazolniok, hogy a kumai magyarok nyelve azonos a miénkkel. Ha oly elszántan nem utasította volna el azt a rideg gondolatot, hogy a türk név alatt törköket keressen, ha továbbá lett volna valamelyes turkológiai ismerete, akkor megmenekedett volna az Ibn Batuta türk glosszáival vívott reménytelen küzdelemtől. Nagyobb szótározás nélkül is láthatta volna, hogy bizony török szó a kölessel főzött levest jelentő dugi (helyesen dugi), török a köles-sör jelentésű boza vagy búza is. Nem kellett volna viaskodnia a Bestau hegy nevével, amely csakis török nyelven jelent öt hegyet, és nem kellett volna megrónia a kumai magyar „főüri osztályt“, hogy az a hódító nép nyelvét beszélte (s nyilván előszeretettel nevezett el hegyeket az újonnan megtanult nyelven). Nem kellett volna azzal vigasztalni, hogy a hittérítők levelezéseiben — amelyeket csak fel kell fedezni — majd találunk még ezeknél is értékesebb útbaigazításokat. És nem kellett volna bennünket a kumamenti dűlőnevek gyűjtésére biztatni.

Íme, ezért beszéltek a kumai magyarok a mi magyar nyelvünkön!

Az ilyen bizonyítás, az ilyen munkamód mindennek nevezhető, csak tudományos szempontból kielégítőnek nem. Ez pedig annál sajnálatosabb, mm az összehordott rengeteg anyagban volna használható is, de hogy melyik az, azt csak úgy lehetne eldönteni, ha az ember az egész munkát elejétől végig a szerző helyett mégegyszer elvégezné.

Az ilyen módszerrel kihámozott eredményeket nem tudjuk elfogadni még akkor sem, ha a szerző teljesen otthon van a felhasznált forrásokban, ha vitathatatlanul ura a felhasznált anyagnak. A szerzőnél azonban ezen a téren még az előbbinél is nagyobb a baj.

Művében rengeteg sok kútfőt használ. De adjuk át neki a szót. „Legfontosabb kútfőink a következők: Kr. u. kb. 460-ból Chorenei Mózes nagy

földrajzi műve, az 1000. év tájáról a Hududulálam, valamint Gardizi és Al-Bakri munkái, az 1220. év tájáról a Jüan-csao-pi-si című kínai történeti mű, a XIII. századbéli arab történetírók művei, a XIV. századból keltező pápai bullák és ugyancsak a keleten működő hittérítőszerzetesek levelei és az egykorú ferences zárdajegyzékek; továbbá a szintén XIV. századbéli Abu-l'-fida földrajzi munkája, Ibn Batuta hatalmas útleírása, valamint egyéb arab-perzsa és tatár kútfők, a XV. századból pedig ismét pápai bullák, hittérítőktől eredő levelek és a keleti források.” A tárgyi emlékekből adódó forrásokról nem is beszélünk, de így is elkápráztató az anyag: latin, arab, perzsa, örmény, kínai, tatár művek és címek csakúgy kavarnak előttünk. Kár, hogy a Kaukázusra vonatkozó, egész könyvtárat kitevő orosz meg egynémely grúz nyelvű munkák nincsenek lefordítva pl. németre vagy franciára, akkor bizonyára azok sem hiányoznának az imponáló listából. A szerző tudniillik nem ismeri sem az orosz, sem a grúz nyelvet, de sajnos, nem ismeri az arabot, a perzsát, az örményt, a kínait, a tatárt sem. Ebből pedig szörnyű nagy bajok tudnak származni. S minthogy a baj nem jár egyedül, nem ismeri az egy-egy forrás körül zajló tudományos kutatást, még kevésbé annak legújabb eredményeit.

De lássunk megint csak egy példát. A nagy mű V. fejezete a következő büszke címet viseli: A kínai kútfők tanúsága a kummagyarságról. E téma iránt való érdeklődése nem újkeletű szalmaláng vagy éppen elkerülhetetlen penzum. A Történetírás c., azóta megszűnt folyóiratban közzétett már egy hasonló tárgyú tanulmányt „Egykorú kínai kútfők a mongolok 1237—42. évi hadjáratáról” címmel.

Az egész ötödik fejezet nem más, mint egyetlen forrásnak a taglalása és értékelése. Ez a forrás a Jüan cs'ao pi si. A fenti forrásjegyzékben úgy szerepel, mint egy 1220. év tájáról való kínai történeti mű, a Kummagaria című könyvben közelebről is meghatározza a tárgyát, mikor imígyen beszél róla: „egy kínai történeti munka, az Ogotáj uralkodásának történetével foglalkozó Jüan-csao-pi-si”. Igenám, de a nagy könyvben meg még azt is mondja, hogy „Ogotáj a főhatalmat 1234-ben vette át”. Ahány állítás, annyi tévedés. Ezt ugyan csak a szakember tudja, de hogy önmagának is ellentmond, azt a laikus is láthatja. Egy 1220. év tájáról való munka hogyan tartalmazhatja Ogotáj uralkodásának a történetét, aki a főhatalmat csak 1234-ben vette volna át? De nem akkor vette át, hanem 1229-ben, a Jüan cs.ao pi si pedig nem az 1220. év tájáról való, hanem 1240-ben írták első tíz könyvét, melyhez 1242-ben még két könyvet csatoltak. Az idézett mű különben nem Ogotáj uralkodásáról szól, hanem Dzsingisz khán és mongoljainak végtelenül becses, epikus természetű történetét tartalmazza, a végén szó van Ogotájáról is. Ami pedig kínai jellegét illeti, ahhoz is fér egy-két szó ...

A laikus fülnek oly rejtélyesen hangzó „Jüan-cs'ao pi si” tudniillik nem más, mint a Mongolok Titkos Története, aminek óriási szakirodalma van, csak a szerző nem tud róla.

A könyvet, mint mondtuk, 1240-ben, ill. 1242-ben írták, mégpedig nem kínai, hanem mongol nyelven, ujjúr írással. Az eredeti kézirat igen korán elveszett (egyesekek szerint azonban azonos a vele egy, kb. tíz évvel ezelőtt Urgában előkerült mű), szerencsénkre a Ming-dinasztia uralkodásának az elején (a XV. század közepén) a mongol szöveget átírták kínai írásjegyekkel. A szöveg tehát továbbra is mongolnyelvű maradt, csak az írás lett kínai. Változtatás mindössze annyi történt, hogy a mongol nyelvű részhez ekkor, a XV. század közepe táján egy kínai interlineáris fordítást is csatoltak, továbbá még az, hogy mindegyik fejezet tartalmát a fejezet végén kínai nyelven röviden is összefoglalták. Ezt az utóbbi rövidre fogott szöveget fordította le 1866-ban oroszra a kitűnő Palladius. Pár évre rá ugyanaz a Palladius megtalálta a kínai átírtas mongol részt is, halála után ez a rész Pétervárra került, s ennek alapján adta ki egy részét fordítással, jegyzetekkel a mongolista Pozdnev. Palladius orosz fordítása nyomán foglalkozott éppen a

nyugati mongol hódítással, a tatárjárással Bretschneider, s az ő fordítását fordította tovább magyar nyelvre Jankó János.

A szerző mindebből Palladius nevét, Bretschneider és Jankó János fordítását ismerve, a Kummagyariában a következőképpen ír: a „Jüan-csao-pi-si egyik részletében megtaláltam azt a hadiparancsot, amellyel a nagykán ezt a világraszóló hadjáratot elindította. Megfejtve, mai átírásban így szól „... Az viszont, úgy látszik, már nem érdekelte, csakúgy, mint az előzmények, hogy ezzel az „1220. év tájáról való kínai történeti művel“ foglalkozott azóta Läufer, Blochet, Naka, Ramstedt, Vladimircov, Poppe, Mostaert, Kotwicz s nem utolsó sorban Pelliot is. Nem tartotta szükségesnek, hogy — ha már nem tudja használni a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában meglévő eredeti mongol-kínai szöveget — akkor legalább figyelemmel kísérje E. Haenisch ily irányú munkásságát. Haenisch már 1931-ben kiadta „Untersuchungen über das Jüan-ch.ao pi-shi, die Geheime Geschichte der Mongolen“ címen első nagyszabású tanulmányát, melyet később mások is követtek. De haszonnal forgathatta volna a Jüan cs'ao pi si Haenisch-féle háromkötetes, ezúttal valóban teljes kiadását is: 1937-ben megjelent a kínai írásból latin betűkkel átirított mongol szövegkiadás, 1939-ben a szótár és 1941 lelegején, a szerző könyvének megjelenése előtt kerek egy esztendővel, a laikusok részére is érthető teljes német fordítás.

De Haenisch könyve sem tudott volna segíteni a szerzőn, hogy a Kangmu-ról ne mondja azt, hogy az kínai törvénykönyv, mikor az a legközönségebb, legismertebb kínai történeti kompendiumok közé tartozik. Hogy ne írja le, hogy az oguzok nyelve nagyon közel állott a kúnok nyelvéhez, hogy ne kövessen el annyi tárgyi tévedést, hogy kijavításába beleúnjon az ember. Vagy éppenséggel rájőjjön arra, ami a szakembernek a könyökén jön ki: a Jüan cs'ao pi-si-hez hasznos elővenni a perzsa Rasíduddint, hogy egyéb rokon szövegekről ne is beszéljünk.

De a szerző nemcsak a „kínai“ forrásokkal bánt el ilyen mostohán, megkapták tőle a magukét az arab, perzsa és a többi keleti kútfők is. Pedig kár, nagy kár! A Kaukázus környékére szakadt magyar töredékek, az ottrekedt magyar szórványok viszontagságos sorsának, pusztulásának kikutatása valóban szép és hálás feladat. Hogy a szerző ezt észrevette, már magában érdem, ami sok-sok vaskos tévedését is kell, hogy feledtesse velünk.

Egy bizonyos: a szerző lelkesedéséhez és szorgalmához „A magyarság kaukázusi őshazája“ nem méltó teljesítmény. Az írás tanítás. Mielőtt azonban másokat tanítani akarnánk, ne restelljünk magunk is tanulni. Ha valóban olyan nagy a rajongása a magyar őstörténet iránt, akkor vállalja azt a munkát is, amely eddig idegen területet jelentett a számára, tanuljon meg továbbá kifogástalanul tudományosan érvelni és végül tanuljon meg alaposan legalább egy keleti nyelvet. Még nem késő, elég fiatal ahhoz, hogy e valóban nem kis feladatára a siker reményében vállalkozzék.

De addig ne vegyen tollat a kezébe!

LIGETI LAJOS